

Index Capitum.

verborum. qua Libellus repudij scribebatur?

6. *An sicut viri poterant repudiare uxores, ita vicissim uxores potuerint repudiare viros?*

CAPVT XXIV.

De Adulterio.

1. *Leges de adulterio, incestu, stupro, fornicatione, sodomia, bestialitate.*
2. *Quomodo hac peccata fuerint punita in veteri Testamento.*

CAPVT XXV.

De seruis, Ancillis, Mercenariis, Perègrinis, Pauperibus.

CAPVT XXVI.

De Reformatione.

1. *De Reformatione circa cultum Dei.*
2. *De Reformatione circa iustitiam inter Iudaos.*
3. *De Reformatione circa bellum.*

ANA

ANALOGIA VETERIS AC NOVI TESTAMENTI.

CAPVT I

*De Scriptura & Traditione Veteris
Testamenti.*

VÆRITVR I. Quinam sint libri Canonici veteris Testamenti? 2. Qui fuerint primi scriptores illorum librorum? 3. An omnes lingua Hebraïca primum scripti sint? 4. An omnes perierint tempore captiuitatis Babylonicæ, & postea ab Esdra restaurati sint? 5. An septuaginta Interpretes post captiuitatem Babylonicam transtulerint omnes in linguam Græcam? 6. An, quando libri veteris Testamenti citantur in nouo, semper citentur in sensu proprio & literali? 7. An in veteri Testamento, præter Scripturam, fuerint etiam aliquæ traditiones?

QVÆSTIO

B 3

QVÆSTIO I.

Quinam sint libri Canonici veteris Testamenti?

1. **S**uppono, libros Scripturæ vocari Canonicos à Canone. Canon autem duo significat. 1. Normam seu regulam, quàm sequimur. 2. Catalogum seu numerum aliquarum rerum. Vtque sensu libri Scripturæ vocantur Canonici. Priori quidem, quia continent normam seu regulam, quàm in fide & moribus sequi debemus. Posteriori, quia in Catalogum librorum diuino-
rum relati sunt. Hoc posito, quæstio est, quinam libri V.T. sint Canonici, hoc posteriori sensu, id est, quinam relati sint in catalogum seu canonem librorum Scripturæ V. Testamenti. Respondedo. Canon seu catalogus librorum V. Testamenti duplex est: Vnus Iudaicus, qui tempore Esdræ, seu ab ipso Esdra, vel à Concilio Sacerdotum, cui ipse interfuit, confectus est. In isto Canone consignati sunt hi libri: Pentateuchus Moïsis, liber Iosue, Iudicum, Ruth, Regum quatuor, Paralipomenon duo, Esdræ duo, Iob, Psalterium centum quinquaginta Psalmorum, Proverbia, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, Prophetæ maiores quatuor, Prophetæ minores duodecim. Alter Christianus, qui auctoritate Innocentij I. confectus est. In quo præter libros iam enumeratos, continentur etiam hi: Tobias, Iudith, Esther, Sapientia, Ecclesiasticus, Baruch, & duo libri Machabæorum

Itaque

Itaque tam hi, quàm illi priores, Canonici sunt. Et quidem de prioribus, qui continentur in Canone Iudæorum, non est disputatio. Omnes, tam Iudæi, quàm Christiani agnoscunt illos pro Canonicis. De posterioribus aliqua dissensio est. Iudæi, Lutherani, & Calvinistæ negant esse Canonicos. Affirmant Innocentius I. epist. 3. ad Exuperium cap. 7. Augustinus lib. 2. de doctrina Christiana, cap. 8. Patres Concilij Carthaginensis, Gelasius in Concilio Romano, Concilium Florentinum apud Bartholomæum Caranzam in summa Conciliorum, Concilium Tridentinum sess. 4. & omnes Catholici, qui hoc Concilium secuti sunt.

2. Notandum tamen est, non satis constare, an liber Esther positus fuerit in Canone Iudæorum, necne. Magni authores negant, vt Melito apud Euseb. lib. 4. histor. cap. 26. Athanasius in Synopsi, & Gregorius Nazianz. in eo carmine, quod scripsit de genuinis scripturis. Affirmant Hieronymus in prologo Galeato, Lyranus, & multi alij in Commentario illius libri. Nobis sufficiat, positum esse in Canone Christianorum, & ab Ecclesia Catholica pro Canonico recipi & approbari. Et maior debet esse apud nos auctoritas Ecclesiæ, quàm Synagogæ: præsertim cum certo constet, qui libri sint Canonici iuxta definitionem Ecclesiæ; & tamen non certo constet, qui sint Canonici iuxta definitionem Synagogæ.

QVÆSTIO II.

*Qui fuerint primi scriptores librorum
veteris Testamenti?*

1. **H**ic quædam certa, quædam dubia sunt. Primò certum est, Moysen scripsisse Pentateuchum, seu quinque libros, qui vulgò libri Moysi appellantur. Quorum primus dicitur *Genesis*, quia in eo describitur generatio cæli & terræ, & aliarum rerum. Secundus, *Exodus*, quia in eo describitur egressio filiorum Israël de Ægypto. Tertius, *Leuiticus*, quia in eo describitur officium Leuitarum circa Tabernaculum, sacrificia, & alias cæremonias legales. Quartus, *Numeri*, quia in eo numeratur multitudo filiorum Israël per tribus & familias suas. Quintus, *Deuteronomium*, id est, Lex secunda, quia in eo repetitur & explicatur lex Domini, quæ fuerat data in monte Sina. Quæ tamen in fine Deuteronomij leguntur de morte Moysi, vel à Iosue, vel ab aliquo alio addita sunt.

2. Secundò certum est, Davidem scripsisse Psalterium. Est tamen dubium, an scripserit omnes Psalmos in eo contentos? Affirmant Chrysostomus, Theodoretus, Cassiodorus, Euthymius, Augustinus, & alij apud Bellarmin. lib. de scriptor. Ecclesiast. Negant Hilarius & Hieronymus apud eundem, asserentes compositos esse ab iis authoribus, qui in titulis Psalmorum nominantur, ut sunt Moyses, David, Salomon, Asaph, Chore,

Chore, Idithum. Priorem sententiam sequitur Bellarmin. loco citat. & Alphonsus Salmeron Tom. 1. prolog. 19. can. 5.

3. Tertio certum est, Salomonem scripsisse Proverbia, Ecclesiasten, & Canticum Canticorum. De libro Sapientiæ quæstio est. Aliqui tribuunt Philoni Iudæo. Alij plerique Salomoni, quibus assentior. Nam auctor cap. 9. num. 7. de seipso sic loquitur: *Tu elegisti me Regem populo tuo, & dixisti me adificare Templum in monte sancto tuo.* Quæ verba non possunt intelligi, nisi de Salomone. Quanquam fieri potuit, ut omnes & singulæ sententiæ, quæ continentur in illo libro, fuerint Salomonis; & postea ab aliquo alio in vnum corpus redactæ sint. Et sic censet Bellarminus loco citato.

4. Quarto certum est, quatuor Prophetas maiores, & similiter duodecim Prophetas minores, vel scripsisse, vel saltem dictasse suas prophetias, quæ nunc extant: Ieremias dictavit; ut ipsemet fateatur cap. 36. num. 1. & seqq.

5. Quintò certum est, Esdræ scripsisse librum primum Esdræ. Dubium est de secundo. Isidorus libro sexto originum capite secundo putat utrumque ab Esdra: Bellarminus & Salmeron, priorem ab Esdra, posteriorem à Nehemia conscriptum esse.

6. Sextò certum est, librum Ecclesiastici scriptum esse à Iesu filio Syrach, ut ipsemet testatur, tum in præfatione eiusdem libri, tum cap. 50. vers. 29. his verbis: *Doctrinam sapientiæ & disciplinæ scripsit in codice isto Iesus filius Syrach Hierosolymita.*

7. De aliis libris nihil certi est: dicam, quod boni authores dicunt. Liber Iosue scriptus est, vel ab ipso Iosue, ut multi colligunt ex cap. vlt. v. 26. vel ab alio, ut contendit Augustin. Turniellus in Annalibus. Liber Iudicum & Ruth, à Samuele. Duo priores libri Regum, ab eodem Samuele. Duo posteriores, itémque duo libri Paralipomenon, ab Esdra, vel aliquo alio. Liber Iob, vel ab ipso Iob, vel à Moyse, qui post illum vixit. Liber Tobia, vel à Tobia seniore, vel à iuniore, ut multi colligunt ex cap. 12. vers. 20. Liber Iudith ab Eliachim magno Sacerdote. Liber Esther à Mardochæo, qui rei gestæ interfuit. Liber primus Machabæorum à Ioanne Hircano Pontifice. Secundus ab incerto authore, qui fatetur, se omnia compendiosè desumpsisse ex libris Iasonis Cyrenæi. (2. Machab. 2. 24.)

QVÆSTIO III.

An omnes libri veteris Testamenti primum scripti sint lingua Hebraica?

1. **S**erarius in prolegomenis Bibliacis, cap. 3. quæst. 2. dicit, omnes lingua Hebraica scriptos esse, si nomen linguæ Hebraicæ sumatur latius. Bellarmin lib. 2. de verbo Dei, cap. 4. ait, vel Hebraicè, vel Chaldaicè, vel Græcè scriptos esse. In re non dissentiunt. Pro quo notandum est, triplicem linguam (præter Græcam) hoc loco distinguí posse. Vnam purè Hebraicam: alteram purè Chaldaicam: Tertiam mixtam ex utroque, quâ Syriacam

Syriacam vocant. Iudæi ante captiuitatem Babylonicam vsi sunt lingua purè Hebraica. At tempore captiuitatis Babylonicæ, cœperant loqui Chaldaicè; non quidem perfectè, sed partim Chaldaicè, partim Hebraicè. Hinc orta est tertia lingua, qua Iudæi post captiuitatem Babylonicam vsi sunt vsque ad Christum, ac deinceps. Et hæc tertia vocabatur vel Syriaca, ut dixi, vel Hebraica, latè sumendo nomen linguæ Hebraicæ. Vnde patet, linguam Hebraicam dupliciter accipi posse. 1. pro purè Hebraica. 2. pro mixta ex Hebraica & Chaldaica. Priori modo sumitur Genes. 39. 14. & 4. Reg. 18. 26. & Daniel. 1. 4. & Daniel. 2. 4. Posteriori sumitur Ioan. 5. 2. & Ioan. 19. 13. vide authores citatos.

2. His positis, dicendum est, omnes libros veteris Testamenti qui habentur in Canone Iudæorum, scriptos esse lingua purè Hebraica: nisi quod in libro Esdræ & Danielis, quædam partes sermone Chaldaico annexæ sunt. De aliis libris, qui sunt extra Canonem Iudæorum, sic sentiendum est. Liber Esther scriptus est purè Hebraicè. Libri Tobia & Iudith purè Chaldaicè, ut cum D. Hieronymo docet Serarius in commentario vtriusque libri, & Bellarmin. lib. 2. de verbo Dei, cap. 3. Liber Sapientiæ, Ecclesiastici, Baruch, & duo Machabæorum extant Græcè. An autem aliqui ex illis primo Syriacè scripti sint, dubium est. Vide Bellarmin. cap. 4.

QVÆSTIO IV.

An omnes libri V.T. perierint tempore captiuitatis Babylonica, & postea ab Esdra restaurati sint?

1. **H**oc intelligitur de iis libris V. T. qui fuerunt Hebraicè scripti ante captiuitatem Babylonicam. Magni authores putant, illos periisse tempore captiuitatis, quando Hierosolyma fuit euersa, & templum Salomonis, in quo libri illi seruabantur, à Chaldæis incensum. Sed postea ab Esdra ex suggestione Spiritus S. fuisse restauratos, & iisdem verbis, quibus ante, conscriptos. Hæc sententia tribuitur Clementi Alexandrino, Theodoro, Irenæo, Basilio, Tertuliano, Eusebio, Hieronymo, apud Augustinum Turnicum in annalibus, Anno mundi 3447. n. 4. Et nititur duplici fundamento: prius est, quod vnicum tantum fuerit exemplar Scripturæ V. T. quod in templo Salomonis seruabatur. Si ergo illud exemplar in conflagratione templi periit, necesse est, nullum aliud superfuisse. Ac proinde fuisse necessarium vt ab aliquo nouum exemplar conscriberetur. Posterius est, quia libro 4. Esdræ c. 14. legimus, Esdræ diuino spiritu afflatum per quadraginta dies dictasse multos libros, eosque à quinque viris, ipso dictante, fuisse scriptos. Quos verisimile est non alios fuisse, quàm libros veteris testamenti, qui perierant in euetione templi.

2. Hanc sententiam refellit Bellarminus lib.

lib. 2. de verbo Dei c. 1. Turniellus loco citato, & alij recentiores. Et merito, quia nititur infirmis fundamentis. Quod sigillatim sic ostendo. Primò, incertum est, an exemplar Scripturæ perierit in conflagratione templi. Imo certius est, non periisse. Nam illud exemplar asseruabatur in Arca Domini. (Deuter. 31. 26.) At Arca Domini fuit erepta ex incendio per Ieremiam Prophetam. (2. Machab. 2. 4.) Ergo & exemplar Scripturæ fuit ereptum. Secundò, falsum est, præter illud vnicum exemplar, quod erat in Arca, non fuisse aliud. Nam Rex habebat aliud, quod ex illo erat transcriptum. (Deut. 17. 18.) Tertio, vtrumque exemplar, tam illud, quod seruabatur in Arca, quàm aliud, quod habebat apud se Rex, erat tantum exemplar Deuteronomij, seu legis Mosaicæ, non autem aliorum librorum veteris Testamenti: Ergo saltem alij libri non perierunt in conflagratione templi. Quarto, Liber quartus Esdræ, ex quo contraria sententia confirmatur, apocryphus & fabulosus est. Et hæc ipsa fabula, de qua agimus, refelli potest ex libro secundo Esdræ, qui Canonicus est. Nam cap. 8. v. 1. sic legimus: *Congregatus est omnis populus, & dixerunt Esdra Scribe, vt adferret librum legis Moyse, quam praeceperat Dominus Israël. Attulit ergo Esdras Sacerdos legem coram multitudine virorum & mulierum. Vbi non dicitur conscripsisse, sed attulisse librum Deuteronomij, quem apud se, vtpote Sacerdos, asseruabat.*

3. Neque obstant citati Patres. Non enim asserunt, Esdræ ex memoria dictasse omnes libros

libros veteris Testamenti, quasi iam antea periissent, sed dispersos collegisse, & in ordinem redelegisse: ac si quid in iis fuisset deprauatum, emendasse. Simile quid scribit Athanasius in Synopsi: *Narratur, inquit, & hoc de Esdra. Cum libri sacri per incuriam populi, & diuturnam captiuitatem perirent, ipsum, cum esset vir industrius, & lector per diligentem, verique ac recti studiosissimus, eos omnes libros apud se custodiuisset, & postea eos in commune protulisset, atque ita ab interitu quodammodo vindicatos conseruasse.*

QVÆSTIO V.

An septuaginta interpretes, post captiuitatem Babylonicam, transtulerint libros veteris Testamenti in linguam Græcā, & quomodo id factum sit?

1. **C**ertum est, tempore Ptolomæi Philadelphi, qui vixit trecentis ferè annis ante Christum, septuaginta duos seniores Iudæorum in Ægyptum vocatos esse ab eodem Ptolomæo, vt Scripturam V. T. ex Hebraica transferrent in Græcā linguam. Ita refert Aristæus in historia de hac ipsa re, qui tunc præsens erat. Item Iosephus lib. 12. Antiquitat. cap. 2. Philo lib. 2. de vita Moysis, Tertullianus in Apolog. Athanasius in Synopsi, Epiphanius de mensuris & ponderibus, August. lib. 18. de Ciuitate Dei c. 42. de Doctrina Christiana cap. 15. & alij passim. Nisi quod Irenæus lib.

lib. 3. cap. 25. & Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromat. putent hoc factum esse sub Ptolomæo Lagi filio, qui Philadelphum proximè antecessit.

2. At dubium est. 1. An isti 70. seniores transtulerint omnes libros V. T. an tantum aliquos. 2. Quomodo id fecerint. 3. Quantæ authoritatis sit hæc translatio. 4. An adhuc extet. Circa primum duplex est opinio. Vna, quod transtulerint solam legem Mosâicam. Ita Hieronymus in quæstionibus Hebraicis, & in cap. 2. Ezechielis, & in cap. 2. Micheæ. Et probat ex Aristæo, Iosepho, & Philone, qui solius Pentateuchi mentionem faciunt. Altera, quod transtulerint omnes libros V. T. Ita Irenæus, Clemens, Epiphanius, & Augustinus locis citatis. Hanc sententiam sequitur Bellarminus lib. 2. de verbo Dei cap. 6. & probat tripliciter. Primo, quia Apostoli in citandis testimoniis Prophetarum vsi sunt Græca translatione. At tempore Apostolorum nulla erat Græca translatio, nisi 70. interpretum. Secundo, quia verisimile est, & Ptolomæum Regem, qui ex toto terrarum orbe comparabat libros pro sua Bibliotheca, habuisse etiam libros Prophetarum; & consequenter curasse eos transferri. Tertio, quia omnes dicunt miraculosè factum esse, quod translatio spatio septuaginta duorum dierum fuerit absoluta. At nullum esset miraculum, si sola lex Mosâica fuisset translata.

3. Nec obstat quod Aristæus, Iosephus, & Philo solius legis mentionem faciant. Nam nomine

nomine legis sæpe intelligitur totum vetus testamentum, vt Ioan. 10. 34. *Nonne scriptum est in lege vestra, quia ego dixi, Dix estis?* quod tamen scriptum est in Psalmis (Psal. 81. 6. & Ioan. 15. 25. *Vt adimpleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est: Quia odio habuerunt me gratis.* Quod etiam scriptum est in Psalmis (Psal. 24. 19.) & 1. Cor. 14. 21. *In lege scriptum est: Quoniam in aliis linguis, & labiis aliis loquar populo huic.* Quod scriptum est in Isaia (cap. 28. 11.)

4. Circa secundum, consentiunt quidem auctores 72. senes Hebræos (videlicet sex ex vnaquaque tribu) vtriusque linguæ peritissimos, spatio 72. dierum mirabili consensione, libros V. T. ex Hebraico sermone in Græcum translulisse: sed in eo discrepant, an singuli separatim, an vero bini & bini, an denique omnes simul inter se conferentes, id fecerint? Triplex opinio est. Prima, singulos separatim inclusos fuisse in singulis cellulis, & diuino miraculo factum esse, vt singulorum translationes non solum in sensu, sed etiam in rebus ipsis consentirent: ita vt fuerint 72. exemplaria, ne in minimo quidem puncto discrepantia. Ita Iustinus in Orat. exhortatoria ad Gentes (vbi etiam asserit, se apud Alexandriam vidisse vestigia cellularum) Cyrillus catech. 4. Irenæus, Clemens, & August. locis citatis. Altera, binos & binos in cellulis inclusos fuisse; ita vt fuerint 36. exemplaria, quæ mirè inter se conspicerent. Ita Epiphanius loco citato. Tertia, omnes simul in eadem basilica sedisse, & inter se conferentes, vnum exemplar confecisse. Ita Hieronymus præfatione

præfatione in Pentateuchum. Et probat ex Aristæo & Iosepho. Nam Aristæus, qui fuit præfens, apertè scribit, eos simul contulisse singulis diebus vsque ad horam nonam. Et Iosephus, qui etiam narrat rem gestam, ne quidem meminit cellularum, quod tamen fecisset pro honore suæ gentis, si putasset ita contigisse.

5. Circa tertium, omnes auctores fatentur translationem 72. interpretum diuinitus factam esse, ac proinde magnam habere auctoritatem. Solus Hieronymus videtur aliter sentire. Nam præfatione in Pentateuchum asserit, non fuisse vates, sed tantum interpretes. Et alibi sæpè reprehendit illorum versionem, præsertim in quæstionibus Hebræicis, in libro de optimo genere interpretandi, in Epistola ad Suniam & Fretellam, & in commentariis Prophetarum. Quamquam, vt verum fateat, non reprehendit ipsam versionem, sed vitia, quæ postea in eam irrepserunt.

6. Nam præfatione prima in libros Paral. sic scribit: *Si 70. interpretum pura, & vt ab eis in Græcum versa est, editio permaneret, superflue me impelleres, vt Hebræa tibi volumina latino sermone transferrem. Nunc vero, cum pro varietate regionum diuersa ferantur exemplaria, & germana illa antiquaque translatio corrupta sit atque violata. Et præfatione 2. Nec hoc 70. interpretibus, qui Spiritu sancto pleni, ea quæ vera fuerunt, translulerant: sed scriptorum culpa adscribendum, dum de emendatis incemdata scriptitant, & sæpè tria nomina, subtractis è medio syllabis, in vnum vocabulum cogunt.* Et præfat. in Esdras & Nehemiam. *Si quis autem vobis 70. opposuerit inter-*

pretes, quorum exemplaria varietas ipsa lacerata & in-
versa demonstrat; mittite cum ad Evangelia, in quibus
multa ponuntur de veteri Testamento, quæ apud 70. in-
terpretes non habentur, velut illud, Quoniam Naza-
ræus vocabitur, & ex Ægypto vocaui filiū meum:
& videbunt in quem compunxerunt: multaq; alia,
quæ latiori operi reseruamus: & quarite ab eo ubi scripta
sunt, cumq; proferre non potuerit, vos legite de his exem-
plaribus, quæ nuper à nobis edita, maledicorum linguis
quondam confodiuntur.

7. Circa quartum, aliqui putant Græcam ver-
sionem 70. interpretum planè periisse. Alij rectius
non quidem periisse, sed valde corruptam ac vi-
tiosam esse. Hoc patet ex verbis Hieronymi iam
citatis. Deinde, ex Iustino, qui in Dialogo cum
Tryphone ait, multis locis deprauatam esse à Iu-
dæis. Tertio, ex Philone & Aristæo, qui asserunt
primam versionem, quæ à 70. interpretibus facta
est, non solum quoad sensum, sed etiam quoad
verba exactè consonasse cum Hebræo textu. Ad-
dit Aristæus, diligenter fuisse examinatum, ante-
quam poneretur in Bibliotheca Regis, & ab om-
nibus acclamatum, sanctè singula esse translata,
vt nihil addi, nihil demi possit. At versio Græca,
quæ nunc extat, in multis dissentit ab Hebræo
textu. Nam multa habet, quæ in Hebræo non sunt.
Multa non habet, quæ in Hebræo sunt. Multa ha-
bet falsa. Videatur Hieronymus locis citatis, &
Bellarminus libro secundo, capite sexto.

Q V Æ

Q V Æ S T I O V I.

An quando libri veteris Testamenti citantur in
nouo, citentur tantum in sensu
literali?

1. S Vppono testimonia Scripturæ tripliciter ci-
tari posse. Primò, in sensu literali, qui à Spiritu
sancto intentus est. Secundò, in sensu mystico,
qui etiam à Spiritu sancto intentus est. Tertio, per
quandam accommodationem, quam quisque pro
suo arbitrio facere potest, modo piè ac prudenter
id faciat sine vlla falsitate vel absurditate. Vide
Gabrielem Vasquez 1. par. disput. 13. capite 2. in
fine.

2. Nunc quæstio est, An CHRISTVS & Apo-
stoli, quando citant testimonia Mosis & Prophe-
tarum, citent ea in sensu tantum literali? An ali-
quando etiam in sensu mystico, vel per accommo-
dationem? Respondeo, quædam citant in sensu
literali, quædam in sensu mystico, quædam per ac-
commodationem.

3. Exempla primi generis passim obuia sunt.
Matth. 19. 4. citatur illud Genesis 1. 27. *Mascu-
lum & fœminam fecit eos.* Et Actor. 3. 25. citatur il-
lud Genesis 12. 3. *In femine tuo benedicentur omnes
familia terre.* Et Romanorum 4. 3. citatur illud Ge-
nesis 15. 6. *Credidit Abraham Deo, & reputa-
tum est illi ad iustitiam.* Et Romanorum decimo
tertio, versu 9. citatur illud Exod. 20. 14. *Non
adulterabis, non occides, non furtum facies.* Hæc,
& multa alia, citantur in sensu literali, quem

C 2 ipsa

ipsa verba proximè & immediatè significant.

4. Exempla secundi generis. Primum, Genes. 21. 10. *Ejce ancillam hanc & filium eius. Non enim erit hæres filius ancille, cum filio meo Isaac.* Hoc secundum literam intelligitur de Agar, quæ erat ancilla Abrahamæ, & de filio eius Ismaële. At Apostolus (Gal. 4. 30.) citat in sensu mystico de Synagoga. Nam quod in V. T. secundum literam scriptum est, Abrahamum habuisse vnam ancillam, quæ erat Agar, & vnam liberam, quæ erat Sara: hoc mysticè significabat, Deum habiturum Synagogam, tanquam ancillam, & Ecclesiam Christi, tanquam liberam. Item quod in veteri Testamento secundum literam scriptum est, Agar cum suo filio Ismaële fuisse eiectam & repudiatam; Saram verò cum suo filio Isaac mansisse cum Abrahamo: hoc mysticè significabat Synagogam Iudæorum repudiandam, non item Ecclesiam Christianorum.

5. Secundum, Exod. 12. 46. & Num. 9. 12. *Os illius non confringetis*, quod secundum literam dictum est de Agno paschali, cui non frangebantur crura, cum in sacrificio mactabatur. At Evangelista citat in sensu mystico de Christo, qui per Agnum paschalem fuit præfiguratus. (Ioann. 19. 36.)

6. Tertium, Deut. 25. 4. *Non alligabis os bovis triuranti.* Quod secundum literam intelligitur de vero boue qui in area triturat, seu grana frumenti excutit. At Apost. mysticè explicat de prædicatoribus Euāgelij, quibus alimonia seu sustentatio neganda non est. (1. Cor. 9. 9.) Quanquam aliqui putent per accommodationem illis applicari.

7. Quar

7. Quartum, Osee 11. 1. *Ex Ægypto vocavi filium meum.* Quod secundum literam intelligitur de populo Israël, qui ex Ægypto per Moylen eductus est in terram promissionis. At Evangelista mysticè intelligit de Christo, qui cum Maria matre, & Iosepho reuocatus est ab Ægypto per Angelum. (Matth. 2. 5.)

8. In his & similibus exemplis notandum est, sensum mysticum esse, qui proximè significatur, non per verba Scripturæ, sed per res ipsis verbis significatas. Quo pacto Synagoga, & Ecclesia mysticè significantur per Agar & Saram: Christus per Agnum paschalem: prædicatoribus Euāgelij per boues triturantes: Reditus Christi ex Ægypto, per reditum filiorum Israël ex Ægypto, & sic deinceps.

9. Exempla tertij generis. Primum, Zach. 4. 3. *Dua oliuæ super candelabrum aureum.* Quod secundum literam intelligitur de Iesu filio Iosedech, & de Zorobabele Duce Iuda. At Apostolus per accommodationem applicat duobus testibus, Enoch & Helix, qui ab Antichristo interficendi sunt. (Apoc. 11. 4.) Vide Vasquez 1. part. disp. 14. cap. 1.

10. Secundum, Isaia 29. 13. *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me.* Quod secundum literam intelligitur de illis Iudæis qui erant tempore Isaia. At Christus accommodat Scribis & Pharisæis sui temporis. (Matth. 15. 8.) Vide Vasquez ibidem cap. 5.

11. Hic modus vtendi testimoniis Scripturæ per accommodationem, valdè frequens est apud Patres & Concionatores. Sic Ecclesia accom-

modat B. Virgini, quod scriptum est Cantic. 1. 4. *Nigra sum, sed formosa.* Sic Augustinus illud Apostoli 2. Corinth. 3. 6. *Litera occidit, spiritus autem vivificat;* per accommodationem explicat de litera & sensu Scripturæ. Sic Bonifacius VIII. illud Lucæ 22. 38. *Ecce duo gladij hic,* accommodatè intelligit de duplici potestate Pontificis, spirituali & temporalis. Sic Gregorius illud Genesis 1. 16. *Fecit Deus duo luminaria magna,* intelligit de Pontifice & Imperatore. Huiusmodi exempla propè infinita sunt.

QVÆSTIO VII.

An in veteri Testamento, præter Scripturam, fuerint etiam aliqua traditiones.

1. **I**udæi præter Scripturam, habebant etiam traditiones. Et quidem duplices. Nam aliæ erant Phariseorum, quas Christus in Euangelio reprehendit: Aliæ Mosaicæ, quæ erant laudabiles, & ad salutem necessariæ. Traditiones prioris ordinis erant hæc.

2. Prima, quod ante sumptionem cibi laundæ essent manus. Matth. 15. 1. *Accesserunt ad eum Scriba & Pharisei, dicentes: Quare Discipuli tui transgrediuntur traditionem Seniorum? Non enim lauant manus suas, cum panem manducant.*

3. Secunda, quod etiam inter comedendum illa lotio sæpius esset repetenda. Marci 7. 3. *Pharisei & omnes Iudæi, nisi crebro lauerint manus, non manducant, tenentes traditionem Seniorum.* Hinc
in

in nuptiis Canæ Galilææ erant sex hydræ positæ secundum purificationem Iudæorum. (Ioann. 2. versu 6.) In quibus hydris erat aqua ad lauandas manus inter prandendum.

4. Tertia, quod venientes è foro non deberent cibos capere, nisi loti essent. Marci 7. 4. *Et à foro nisi baptizentur, non comedunt. Et alia multa sunt, quæ tradita sunt illis servare, baptismata calicum & urceorum, & aramentorum, & lectorum.*

5. Quarta, quod cum peccatoribus non esset sumendus cibus. Matth. 9. 11. *Et videntes Pharisei, dicebant Discipulis eius: Quare cum Publicanis & peccatoribus manducat Magister vester?* Similia habentur Lucæ 5. 30.

6. Quinta, quod ne quidem permittendum esset, ut quis à peccatoribus tangeretur. Lucæ 7. versu trigessimono. *Videns autem Phariseus, qui vocauerat eum, ait intra se, dicens: Hic si esset Propheta, sciret utique, quæ & qualis esset mulier, quæ tangit eum, quia peccatrix est.* Vbi manifestè apparet, Phariseum fuisse miratum, quod Christus à muliere peccatrice pateretur se contrectari, eo quod hoc esset contra morem & traditionem Phariseorum, quorum vox erat hæc: *Recede à me, non appropinques mihi, quia immundus es.* (Isaia 65. 5.)

7. Sexta, quod in Sabbatho non liceret ægros sanare. Lucæ 6. 7. *Observabant autem Scriba & Pharisei, si in Sabbatho curaret, ut inuenirent, unde accusarent eum.* Et Ioan. 9. 16. *Dicebant ergo ex Phariseis quidam: Non est hic homo à Deo, quia Sabbathum non custodit.* Loquebantur de Christo, qui cæco visum restituerat in Sabbatho.

8. Septima, quod famelici non possint spicas vellere, & comedere in Sabbatho. Matth. 12. 1. *Abit Iesus per sara Sabbatho: Discipuli autem eius esurientes ceperunt vellere spicas & manducare. Pharisei autem videmes, dixerunt ei: Ecce Discipuli tui faciunt, quod non licet facere Sabbathis.*

9. Octava, quod frequenter esset ieiunandum & orandum. Matth. 9. 14. *Quare nos & Pharisei ieiunamus frequenter; Discipuli autem tui non ieiunam? Et Lucæ 5. 33. Quare discipuli Ioannis ieiunam frequenter, & obsecrationes facium; tui autem edunt & bibunt?*

10. Nona, quod omnium rerum, etiam minimarum, decimæ offerendæ essent Deo. Matth. 23. 23. *Va vobis Scriba & Pharisei, qui decimatis mentham, & anethum, & cuminum; & reliquistis qua grauiora sunt legis, iudicium & misericordiam & fidem. Hac oportuit facere, & illa non omittere.* Hic decimare, idem est, quod decimas dare. Est ergo hic sensus: Vos Pharisei datis decimas omnium rerum, etiam minimarum, quod non facitis ex præcepto Dei scripto in lege Mosæica, sed ex vestra traditione non scripta. Et interim negligitis ea, quæ vobis in lege præcepta sunt. Hæc debebatis facere, & illa non omittere.

Vbi notandum est, triplici titulo potuisse dari decimas. 1. Ex præcepto legis Mosæicæ. 2. Ex voto. 3. Ex traditione. Ex præcepto debebant dari decimæ de frugibus, de pomis arborum, de bobus, ouibus, & capris. (Leuit. 27. 30.) Ex voto poterant dari pro arbitrio vouentium. (2. Paralipo. 31. 6.) Ex traditione solebant Pharisei dare decimas menthæ, anethi, cimini, & similium rerum

rum minimarum, quas alij non dabant, nec ex præcepto legis tenebantur dare, vt docet D. Thomas 2. 2. quæst. 87. artic. 2. ad 3. Iansenus in Concord. Euang. cap. 84. Maldonatus in cap. 18. Lucæ vers. 11. Franciscus Lucas in cap. 23. Matth. v. 23. Quo nomine gloriatur quidam ex Phariseis in Euangelio, cum ait: *Non sum, sicut ceteri homines. Ieiunabis in Sabbatho: decimas do omnium, qua possideo.* Quasi dicat: Hoc ceteri homines non faciunt; Dant quidem decimas vini, frumenti, & olei; sed non omnium bonorum, etiam minimorum, vt ego & reliqui Pharisei facimus.

11. Decima, quod qui iuraret per templum vel altare, non esset reus criminis: qui autem iuraret per aurum templi, vel per oblationes, quæ in altari fiebant, esset reus. Matth. 23. 16. *Va vobis duces cæci, qui dicitis: Quicumque iurauerit per templum, nihil est: qui autem iurauerit in auro templi, debet. Stulti & cæci: quid enim maius est, aurum an templum, quod sanctificat aurum? Et quicumque iurauerit in altari, nihil est; qui autem iurauerit in dono, quod est super illud, debet. Cæci, quid enim maius est, donum an altare quod sanctificat donum?*

12. Undecima, quod filij non tenerentur reipsa parentes suos honorare, aut illis benefacere: Sed quod abundè sufficeret, munus aliquod Deo offerre. Matthæi decimoquinto, versu tertio. *Quare vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dixit: Honora patrem & matrem. Et quicumque maledixerit patri aut matri, morte moriatur. Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri aut matri, munus quodcumque est ex me, tibi proderit: & non honorificabit patrem suum & matrem*

rem suam. Et irrium fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.

13. Hæ fuerunt præcipuæ traditiones Pharisæorum, quantum ex Euangelio licet colligere. Et quanquam aliquæ earum essent bonæ ex suo genere; aliæ malæ; aliæ indifferentes aut inutiles; Pharisæi tamen propter omnes reprehendebantur à CHRISTO, ob has causas. Primò, quia ipsi ex earum obseruatione quærebant inanem gloriam, & opinionem sanctitatis apud homines, cum nihil minus, quàm sancti essent. Matth. 23, 5. *Omnia verò opera sua faciunt, ut videantur ab hominibus.* Hinc passim in Euangelio vocantur hypocritæ, & sepulchra dealbata.

14. Secundo, quia ex quarundam obseruatione sectabantur etiam opes ac diuitias; præsertim ex longis orationibus, quas in eum finem recitabant. Matth. 23, 14. *Vae vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia comeditis domos viduarum, orationes longas orantes.* Et Marci 12, 14. *Cauete à Scribis, qui deuorant domos viduarum sub obtentu proluxa orationis.* Vbi comedere seu deuorare domos viduarum, nihil aliud est, quam spoliare seu exhaurire. Nam viduæ veniebant ad Pharisæos, tanquam ad homines sanctos, (quippe qui sanctitatem simulabant) & eorum orationes pretio emebant.

15. Tertio, quia supersticiosè minutiora quædam seruabant, & alia maiora negligebant, vt paulo ante dictum est. Dabant enim decimas rerum etiam vilissimarum, & interim negligebant iudicium & misericordiam in diiudicandis causis, quæ ad ipsos deferbantur. Et hoc sensu accipi potest illud Matthæi 23, 24. *Excolamini culicem;*

culicem; camelum autem glutientes.

16. Traditiones posterioris generis (de quibus potissimum hîc agimus) erant tres præcipuæ. Prima, quod omnes & singuli libri, qui in Canone Iudæorum consignabantur, essent verè diuini, & à Deo inspirati. Hoc fide credebant Iudæi; & tamen nusquam in Veteri Testamento scriptum est. Secunda, quod fœmellæ haberent aliquod remedium contra peccatum originale, non minus, quàm masculi; qualecunque tandem fuerit illud remedium. Nec hoc vllibi in V. T. scriptum est. Tertia, quod cruenta ipsorum sacrificia significauerint mortem Christi. Hoc etiam erat dogma fidei; nec tamen in V. T. scriptum est.

17. Duas posteriores traditiones sic explico. Iudæi fide credebant, fœmellas concipi in peccato originali, non minus quàm masculos. Nihil certius. Ergo fide credebant, illas saluari non posse, nisi per aliquod remedium à Deo institutum. Debebant autem scire in particulari, quod & quale esset hoc remedium; alioqui omnes fœmellæ periissent sine remedio. At nusquam scriptum est in V. T. quod & quale fuerit hoc remedium in particulari: ergo per solam traditionem hoc sciebant. Hæc autem traditio erat ad salutem necessaria; quia sine remedio non poterant saluari fœmellæ: qualecunque tandem fuerit illud remedium, siue fides parentum, siue aliquid aliud.

18. Similiter fide credebant, quædam cruenta sacrificia à Deo instituta esse pro expiatione peccatorum. Vel ergo putabant eiusmodi sacrificia per se, & propria virtute expiare peccata; vel

ta; vel virtute mortis & passionis Christi, quæ per illa sacrificia significabatur. Si prius putabant, erant hæretici: si posterius, erant fideles. Sed vnde habebant hanc fidem & firmam persuasivem? Non ex Scriptura, quia nusquam in V. T. id scriptum est: Ergo ex traditione. Hæc autem traditio erat necessaria ad salutem; Non quod necesse fuerit singulos de populo credere, futuram Christi mortem per cruenta sacrificia præfigurari, sed quod necesse fuerit aliquos id credere, præsertim Sacerdotes & Doctores, quibus incumbere cura docendi & instruendi alios: alioqui tota Synagoga, in hoc quidem puncto, quod sanè erat grauissimum, fuisset sine fide. Quod absurdum est. (Vide D. Thomam in 2. 2. quæst. 2. art. 7.)

19. Hinc sequitur, Iudæos habuisse quædam per Scripturam, quædam per traditionem. Magis tamen vsi sunt Traditione, quam Scriptura, non solum in iis rebus, quæ habebantur per solam Traditionem, sed etiam in iis, quæ erant scriptæ. Quod patet ex sequentibus testimoniis. Exod. 13. 8. *Narrabis filio tuo in die illo dicens: Hoc est, quod fecit mihi Dominus, quando egressus sum de Aegypto. Et erit quasi signum in manu tua.* Et Deuteron. 32. 7. *Memento dierum antiquorum, cogita generationes singulas: interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi, maiores tuos, & dicent tibi.* Et Iudic. 6. 13. *Vbi sunt mirabilia eius, quæ narrauerunt Patres nostri, atque dixerunt: de Aegypto eduxit nos Dominus? Et Psalm. 43. Deus auribus nostris audiuimus, Patres nostri annunciarunt nobis opus, quod operatus es in diebus eorum, & in diebus antiquis.* Et Psalm. 77. 5. *Quanta mandauit*

dauit Patribus nostris nota facere ea filiis suis, ut cognoscat generatio altera. Filij qui nascuntur & exurgunt, & narrabunt filiis suis.

20. Ex his testimoniis duo colliguntur. Primò, quod traditio fuerit Iudæis à Deo mandata seu præcepta. Secundò, quod multa ex iis, quæ iubebantur docere vel discere per Traditionem, aperte habebantur in Scriptura: Et tamen non remittebantur ad Scripturam, sed ad Traditionem. Cuius rei duplex est ratio. Vna, quia eo tempore Scriptura nondum erat redacta in formam integri voluminis, sed dispersa in variis chartis, & annalibus, vt commodè ab vnoquoque legi non possit. Primus, qui eam redegit in formam voluminis, fuit Eldras post captiuitatem Babylonicam. Altera, quia liber Deuteronomij, qui erat præcipuus inter libros V. T. non habebatur passim in populo; sed vnum exemplar à Rege, alterum à Sacerdotibus custodiebatur in arca Domini, qui septimo quoque anno (nempe anno remissionis) iubebantur illud populo prælegere. (Deuteron. 31. 9.) Et hi ipsi Sacerdotes fuerunt tam negligentes in eo custodiendo, vt longo tempore amissum fuerit, & tandem ab Helcia Pontifice (tempore Iosæ Regis) inuentum, ac populo prælectum (4. Reg. 22. 8.) Vnde necesse est, populum in plerisque vsu fuisse Traditione, de qua in præcedentibus testimoniis dictum est.

21. Quod contigit Iudæis, etiam contingit nobis Christianis. Multa habemus per solam Traditionem, quæ ad fidem & salutem necessaria sunt. De quibus generatim Apostolus 2. Thess. 2. 14.

Itaque

Itaque fratres state, & tenete Traditiones, quas didicistis. siue per sermonem, siue per Epistolam nostram. Speciatim verò sunt hæc, & similia. Primò, quod tota Scriptura Veteris ac Noui Testamenti sit verè diuina & à Deo inspirata. Secundò, quod Symbolum fidei sit verè Canonicum & Apostolicum. Tertio, quod infantes sint baptizandi. Quarto, quod baptizati ab hæreticis non sint rebaptizandi. Quintò, quod in baptismo pronuciari debeat hæc forma verborum: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Sextò, quod certus ac determinatus sit Sacramentorum numerus in nouo Testamento.

CAPVT II.

De Fide & Symbolo.

1. **F**RES sunt virtutes Theologicæ, de quibus agendum est, Fides, Spes, Charitas (1. Corinth. 13. 13.) Dicuntur autem Theologicæ, quia immediatè versantur circa Deum; in quo differunt ab aliis virtutibus. Et quidem Fides versatur circa Deum, quatenus est verax in dicendo seu reuelando. Spes circa DEVM, quatenus est bonus respectu nostri; sed quatenus est suprema & æterna nostra beatitudo, quam speramus. Charitas circa Deum, quatenus in se bonus est. Fides est in intellectu: Spes & Charitas in voluntate. De singulis dicam.

2. Ac primò de Fide, cuius mysteria nobis reuelata

reuelata sunt, vel in Scriptura, vel per Traditione. Et quæritur 1. An fides sit donum Dei, quo assentimur iis, quæ à Deo reuelata sunt. 2. Quid in V. T. reuelatum sit de Deo. 3. Quid de Trinitate. 4. Quid de Christo. 5. Quibus nominibus in Veteri Testamēto appellatus sit Christus. 6. Quis primus crediderit in Christum. 7. An Fides in Christum fuerit necessaria ad salutem. 8. An Fides Veteris Testamenti fuerit tam perfecta, quam est Fides Euangelica.

QVÆSTIO I.

Quid sit Fides?

1. **R**espondeo. Fides est donum Dei ac lumen, quo illustratus homo, certo ac firmiter assentitur iis, quæ à Deo obscure reuelata sunt, & nobis ad credendum legitimè proposita. In qua definitione aliqua notanda sunt.

2. Primò, quod Fides sit donum Dei (Eph. 2. 8.) De quo disputat Augustinus lib. de prædestinatione Sanctorum cap. 2. contra Pelagianos & Semipelagianos. Hi dicebant initium Fidei esse à nobis; non tamen fidem perfectam. Illi vtrumque attribuebant solis naturæ viribus. Vtrosque refellit Augustinus.

3. Secundò, quod Fides sit lumen. Solet autem distingui triplex lumen in intellectu hominis. 1. Lumen naturale. (Psal. 4. 7. *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.*) 2. Lumen Fidei. (1. Pet. 2. 9. *Qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen*